

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ ПО ВИКОНАННЮ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

**Гречанюк Сергій Костянтинович, кандидат
юридичних наук, доцент кафедри правових
дисциплін Чернігівського державного
педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка**

Система виконання кримінальних покарань є складовою державного управління, а саме його правоохоронної та правозастосувальної складової. Специфічною особливістю Державної кримінально-виконавчої служби України - є характер її діяльності, а конкретніше, забезпечення виконання кримінальних покарань, ефективного досягнення цілей такого покарання, забезпечення прав та свобод засуджених осіб.

Розглядаючи процес виконання покарання більшість науковців розглядають цей процес з позицій кримінально-виконавчого права, при цьому несправедливо залишаючи поза увагою організаційно-правові засади цього процесу, тому актуальність дослідження зумовлена: по-перше, необхідністю аналізу положень чинного законодавства щодо діяльності кримінально-виконавчих установ по виконанню кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі в контексті забезпечення вимог європейських стандартів прав людини; по-друге, необхідністю розкриття окремих засад адміністративного примусу в діяльності спеціальних установ, які виконують кримінальне покарання у виді довічного позбавлення волі.

З розвитком держави відбувалося становлення її науки, в тому числі у сфері управління установами та органами Державної кримінально-виконавчої служби України. З-поміж сучасних українських праць, що розкривають специфіку діяльності кримінально-виконавчої установ, можна відзначити наукові здобутки Г.О.Радова, Р.А.Калюжного, С.Я.Фаренюка, В.А.Львовочкіна,

О.Б.Пташинського, А.Х.Степанюка, В.П.Петкова, А.О. Галає, І.Г. Богатирьова, Є.Ю.Бараша та інших вчених, які розглядали питання як організації процесу виконання покарання у виді позбавлення волі так і різних організаційних та управлінських засад діяльності установ виконання покарань.

Особливою характеристикою діяльності органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України є застосування її персоналом адміністративного примусу, що виражається у спеціальних правообмеженнях.

Виконання покарання у виді довічного позбавлення волі – це складний організаційний процес, який полягає у комплексі заходів управлінського та виховного впливу на засуджених до зазначеного покарання з метою їх ресоціалізації та попередження вчинення ними нових злочинів.

Якщо проаналізувати роботи, вчених-адміністративістів (див. наприклад [3], [4], [6]), то можна зробити висновок, що традиційною класифікацією заходів адміністративного примусу, є їх поділ на:

- заходи адміністративного припинення;
- адміністративного запобігання;
- адміністративної відповідальності.

У зв'язку з обмеженим об'ємом статті, в подальшому приведемо декілька прикладів заходів адміністративного примусу кожної з названих груп. При цьому ми звернемо особливу увагу на дотримання під час застосування цих заходів європейського законодавства з питань дотримання прав людини.

До першої групи заходів адміністративного примусу стосовно засуджених до довічного позбавлення волі ми відносимо:

1. Особистий обшук, огляд та вилучення речей засуджених. При чому подібний захід повинен в повному обсязі відповідати вимогам чинного законодавства та статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Адже порушення цієї статті призвели до судового розгляду у Європейському суді з прав людини, наприклад справа „Валаншинас проти Литви (2001 рік)”. У цій справі суд встановив наявність порушення стосовно засудженого, якого роздягали догола для обшуку, включаючи перевірку статевих органів, у

присутності жінки. Крім того, Суд установив порушення у справі в якій йшлося про в'язницю з посиленням режимом безпеки, що передбачав, зокрема регулярні обшуки в'язнів з роздяганням догола („Ван дер Вен проти Нідерландів 2003 рік”) [5, 24].

2. *Лікування осіб, що страждають на небезпечні для оточуючих захворювання; вилучення у засуджених.* Адміністрація кримінально-виконавчих установ зобов'язана забезпечити організацію лікування в відповідних умовах з додержанням мінімальних медичних стандартів. При цьому Європейський суд звернув увагу і визнав порушенням статті 3 Європейської конвенції з прав людини незадовільний медичний догляд до стосовно героїнозалежної наркоманки, яка страждала від абстинентного синдрому і перебувала у в'язниці („Мак Клінчі проти Сполученого Королівства (2003 рік)”) [5, 25].

3. *Заходи адміністративного припинення спеціального призначення (заходи фізичного впливу, застосування спеціальних засобів, застосування вогнепальної зброї).*

До осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, якщо вони чинять фізичний опір персоналу установи, виявляють буйство або здійснюють інші насильницькі дії, з метою запобігання заподіяння ними шкоди оточуючим або самим собі застосовуються фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка та зброя.

Головним принципом щодо цих заходів, на наш погляд, є те, що персонал Державної кримінально-виконавчої служби України в такому випадку зобов'язаний, щоб сила, яка застосовується до особи не становила порушення положення, яке забороняє жорстоке поводження.

З цього обов'язку персоналу також випливає позитивний обов'язок забезпечувати його захист від такого поводження з боку інших засуджених. На це зокрема, вказує, Кримінально-виконавчий кодекс України, відповідно до якого чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки та відповідних ізольованих секторах максимального рівня безпеки або слідчих

ізоляторах. Засуджені до довічного позбавлення волі тримаються окремо від інших засуджених та осіб, узятих під варту, в окремих камерах, у залежності від жилої площі, психологічної сумісності проживання за визначенням адміністрації установи [1].

До другої групи заходів адміністративного примусу – заходів запобігання слід віднести ізоляцію засуджених; роздільне тримання; різні умови тримання засуджених; зміна умов тримання засуджених, носіння одягу єдиного зразка в колоніях; спеціальні умови допуску осіб до установ виконання покарань; режим особливих умов у колоніях

Звернемося до нормативного забезпечення процесу виконання довічного позбавлення волі.

Отже, відповідно до статті 150 КВК України, засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки. Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі у виправних колоніях максимального рівня безпеки, тримаються окремо від інших засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях даного виду [1].

Засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або при наявності медичного висновку за постановою начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері.

На осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права і обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені статтею 107 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу.

Самодіяльні організації серед засуджених до довічного позбавлення волі не створюються. Для засуджених, які не мають загальної середньої освіти, у виправних колоніях утворюються консультаційні пункти.

Засуджені до довічного позбавлення волі мають право: витратити на місяць для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби гроші, зароблені в колонії, в сумі до п'ятдесяти відсотків мінімального розміру заробітної плати; одержувати один раз на шість місяців короткострокове побачення; одержувати протягом року дві посилки (передачі) і дві бандеролі. Засудженим надається щоденна прогулянка тривалістю одна година.

При сумлінній поведінці і ставленні до праці після відбуття десяти років строку покарання засудженому може бути дозволено додатково витратити на місяць гроші в сумі двадцяти відсотків мінімального розміру заробітної плати [2].

Таким чином, норми кримінально-виконавчого законодавства у повній мірі забезпечують зазначені заходи адміністративного примусу, проте, знову ж таки, необхідно приділяти особливу увагу при реалізації цих положень. Наприклад при забезпеченні ізоляції, необхідно дотримуватися відповідних стандартів, які унеможливають катування. Адже у 2003 році Європейський суд з прав людини визнав ряд порушень статті 3 Європейської конвенції з прав людини в Україні, це справи, в яких засуджених тримали в дуже маленьких цілодобово замкнених без природного освітлення, з обмеженим доступом до води та сантехнічного обладнання, без можливості робити справи на повір'ї чи займатись чимось іншим та без можливості контактувати з людьми („Кузнецов проти України” (2003р.) [5, 26].

До третьої групи заходів адміністративного примусу – заходів відповідальності слід віднести: дисциплінарні стягнення, які застосовуються до засуджених; матеріальну відповідальність засуджених.

На засуджених до довічного позбавлення волі поширюються заходи стягнення та порядок їх застосування, передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України. Таким чином, за порушення встановленого порядку

відбування покарання до засуджених можуть застосовуватися такі заходи стягнення: попередження; догана; сувора догана; призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії; дисциплінарний штраф у сумі до двох мінімальних розмірів заробітної плати; скасування поліпшених умов тримання; поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, в карцер без виведення на роботу на строк до п'ятнадцяти діб; переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, до приміщення камерного типу (одиночної камери) на строк до трьох місяців.

Застосування даних заходів повинно здійснюватися в суворій відповідності із законом і дотриманні міжнародних стандартів. Такі заходи не повинні носити ознак катування – відома справа „Аксой проти Туреччини” 1997 року, коли потерпілий зазнав так званого „палестинського підвішування” та ін [5, 24].

Таким чином, головним підсумком аналізу окремих заходів адміністративного примусу в діяльності ДКВС України щодо засуджених до довічного позбавлення волі є те, що такі заходи повинні застосовуватися у суворій відповідності із чинним законодавством України. Крім того, європейські прагнення України вимагають дотримання положень Європейської конвенції з прав людини і використання позитивного міжнародного досвіду організації пенітенціарної справи та захисту прав засуджених.

Список посилань

1. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради – 2004 - N 3-4 - ст. 21
2. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 25.12. 2003 № 275
3. Административное право Украины. — 2-е изд., перераб. и доп./ Под ред. проф. Ю.П. Битяка. — Харьков: Право, 2003. — 576 с
4. Бахрах Д.Н. Административное право: Учебник для вузов. — М.: Издательство ВЕК, 1999 — 368 с.
5. Гом'єн Д. Короткий путівник європейською конвенцією з прав людини. – Видання третє - К.: Фенікс, 2006. – 192с.
6. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України: Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 544 с.